

Franci Pivec^{*}

Osamosvajanje študentske skupnosti. Slovensko študentsko gibanje v šestdesetih letih

Opomba na začetku

Pričujoči zapis je plod iskrenega prizadevanja, da bi se otresel preveč osebnih gledanj na obravnavana dogajanja. Vseeno priznavam, da sem samo pričevalec in ne zgodovinar in da bom zadovoljen že s tem, če bom zgodovinopisju prispeval kak doslej spregledan drobec.¹

Naša šestdeseta leta

Petnajst let po prevratu v Jugoslaviji se je v različnih oblikah začelo spravljanje o upravičenosti izbrane poti. Oblast si je po eni strani želela nenehnega potrjevanja zgodovinskih zaslug, po drugi strani pa je preganjala sleherno oceno, ki ni bila utirjena po njenih pričakovanjih. Tega v šestdesetih letih ni mogla več v celoti obvladovati z »agitpropom«, zato je nihala med cenzuro in svobodo govora.

Univerza² se je v tem času že izvlekla iz izrednih razmer, ki so nastale s povojnimi čistkami »kolaborantskih« učiteljev, z izključitvijo teologije, z ustanovitvijo velikih državnih inštitutov zunaj univerze in z izdatnim deležem demobiliziranih uniformirancev med študenti. Univerzitetna reforma v začetku šestdesetih let je povzročila naglo rast števila študentov, kar je prineslo v širše univerzitetno okolje tudi bolj razgibano dogajanje:

- v »revijalno krizo« so bili pretežno vključeni študenti in asistenti ter nekateri profesorji;
- po izidu Listine so študenti Edvarda Kocbeka »vrnili« v javno življenje;
- z univerzitetnim občinstvom so računala nova gledališka iskanja tako v institucionalnih kot neinstitucionalnih gledališčih;

^{*} Mag., svetovalec direktorja, Inštitut informacijskih znanosti, Prešernova 17, SI-2000 Maribor; e-naslov: franci.pivec@izum.si

¹ Pisec je bil 1963/64 podpredsednik in 1964/65 predsednik Univerzitetnega odbora Zveze študentov Jugoslavije na Univerzi v Ljubljani, leta 1966 član uredništva Tribune in od 1967 do 1969 organizacijski sekretar Univerzitetnega komiteja ZK.

² Z univerzo je mišljena Univerza v Ljubljani, vendar so takrat v Mariboru in Ljubljani obstajale še druge višje in visoke šole zunaj okvira univerze.

- avantgardne literarne stvaritve so najpogosteje izhajale v študentskem tisku in pred sodiščem je odgovarjalo vodstvo študentske organizacije;³
- svojci umorjenih v dachauskih procesih so iskali pri študentski organizaciji podporo za obnovo procesov.⁴

Vida Tomšič, ki je bila kot predsednica krovne SZDL »zadolžena« za študente, je z besediščem predvojnne študentske aktivistke zelo neposredno poučevala študentsko vodstvo o tem, kaj vse ni dovoljeno, in seveda so bili najbolj anatemizirani stiki s politično emigracijo, s cerkveno hierarhijo, s Kocbekom, z informbirojevci, z đilasovci in morda še s kom. Imela pa je veliko razumevanja za socialna vprašanja študentov, za kulturno delovanje, za študijske razmere in podpirala je celo mednarodne študentske stike.

Sredi šestdesetih let se je politično dogajanje na univerzi še dodatno razživel, kar se je še posebej odražalo v študentski reviji Tribuna,⁵ ki je po ukinitvi Perspektiv postala glavna možnost za objavo »opozicijskih« besedil. A tudi v študentski organizaciji se je prvič zgodilo, da je bil za predsednika izvoljen nekomunist. Premike v študentski kulturi so predstavljali OHO, Jovanovičev študentski teater, Fotogrupa ŠOLT itd.

Za predsednika ideološke komisije Centralnega komiteja Staneta Kavčiča so stvari na univerzi preveč »uhajale iz rok«, zato je uprizoril »partijski udar«, s katerim je za božič 1964. premehko vodstvo univerzitetne ZK⁶ zamenjal Marko Bulc, eden najvplivnejših politikov tistega časa, s svojo ekipo.⁷ Po Kraigherjevi smrtni »nesreči« pred Beogradom, ki se je zgodila kmalu zatem in s katero je bila usodno zaustavljena jugoslovanska reforma, se je slovenska politika pod površjem razdelila na dva dela in Bulc in z njim univerza sta postala pomembna dejavnika reformistične liberalne linije. Tej je do Kavčičevega padca brez nadaljnega pripadal tudi Stane Dolanc,⁸ ki je nasledil Bulca na političnem vrhu univerze.

Iskanje drugačne organiziranosti

Mednarodni študentski stiki so bili sicer vselej pod najbolj budnim očesom Službe državne varnosti, vendar so se začeli od sredine šestdesetih tako množiti in prevzemati toliko neformalnih oblik, da so postali pomemben vir spreminjenih gledanj na družbo in študentsko delovanje. Najpomembnejše vezi so se

³ Tako sem bil pred sodnikom zaradi pesmi Vladimirja Gajška »Sveta družina«.

⁴ Ivi Krajnc je prinesla kopijo vloge za rehabilitacijo prof. dr. Borisa Krajnc in obširno pismo, ki so ga soproge umorjenih obsojencev naslovile na Jovanko Broz.

⁵ Kot odgovorni uredniki so jo takrat vodili Drago Mirošič, Peter Jambrek, Ivan Kreft, Ivo Vajgl itd.

⁶ Predstavljala sta ga Mitja Stupan in Matevž Krivic.

⁷ Sestavljala sta jo Lojze Skok in Krešo Petrovič.

⁸ Zanimivo, da je bil Bulc leta 1954 prvi, Dolanc pa drugi izvoljeni zastopnik vseh študentov v univerzitetnem svetu, sledila jima je Francka Strmole.

vzpostavile z nemškim, francoskim in ameriškim študentskim gibanjem, v kontekstu »praške pomladi« pa tudi s češkim. Veliko vlogo pri povezovanju so odigrali študenti iz zamejstva. Ob primerjavah so začeli ljubljanski študenti vse bolj kritično presoјati lastno organiziranost in razmišljati o alternativah.

Se najmanj tvegane so bile zamisli o samoupravni organiziranosti študentov in Ustava 1963 je sprožila vrsto takšnih razmišljanj, ki jih je v Naših razgledih »profesorsko« zavrnil Jože Goričar.⁹ Izzval je vrsto lucidnih študentskih odzivov, ki so jih napisali Ivan Kreft, Spomenka Diklić (sedaj Hribar) in Tine Hribar, Andrej Kirn in še mnogi drugi.¹⁰ S tem se je med ljubljanskimi študenti zasejal koncept »študent delavec«, ki ni več poniknil in ki je bil slovenska posebnost v jugoslovanski študentski srenji ter je vzbujal pozornost tudi v mednarodnem študentskem gibanju.

Druga smer razmišljanj o alternativni organiziranosti študentov je bila »sindikalizacija«. V Študentskem naselju je bil 1966. po francoskem vzoru ustanovljen »Študentski sindikat«, ki se je prijavil Zvezi sindikatov, kjer so si pustili neformalno razložiti, kako to deluje v Franciji, vendar o vključitvi nikoli niso sprejeli nobenega sklepa. V Študentskem naselju je samozvani »Študentski sindikat« deloval kar nekaj let, podobno kot še druga alternativna organizacija FORUM, ki se je zgledovala po kulturniških združenjih.

Zelo zanimivo plat študentske organiziranosti so predstavljali tudi takrat nastajajoči »pokrajinski klubi«, ki so bili ponekod le »odbori za veselice«, druge jih je nadzirala lokalna oblast, včasih pa so bili kar resni politični dejavniki.¹¹

Težnje in poizkusi alternativnega organiziranja so bili sprva implicitna, kasneje pa eksplicitna kritika uradne Zveze študentov Jugoslavije. ZŠJ je bila 1953. leta ustanovljena unitarna politična organizacija, ki jo je vodil Centralni odbor in je imela svoje »izpostave« na vseh univerzah. V Ljubljani je torej obstajala »Zveza študentov Jugoslavije na ljubljanski univerzi«. Ko se je začela mreža visokega šolstva širiti prek roba univerze, je bila ustanovljena ZŠJ ljubljanskih visokošolskih zavodov, da so lahko vanjo vstopili tudi študenti visoke politične šole in še nekaterih višjih šol. Ni pa smela biti ustanovljena Zveza študentov Slovenije, ampak so po letu 1960 mariborski študenti dobili svojo »izpostavo« ZŠJ. Ko je skladno z Ustavo 1963 Beograd zapustil še zadnji zvezni minister za šolstvo Janez Vipotnik in so univerze prešle v popolno republiško pristojnost, je takšna unitarna študentska organiziranost izgubila vsakršen smisel. A je ostala »ideološki cement« Jugoslavije, kot se je izrazil Josip Broz, ko je sprejel študentske funkcionarje pred kongresom 1965.

⁹ Jože Goričar: Samoupravne pravice študentov. V: Naši razgledi, 22. 2. 1964.

¹⁰ Problemi so odprli kar posebno rubriko. Problemi, 1964, št. 15.

¹¹ Po tej poti je študent prava Ludvik Toplak nastopil na volitvah in premagal uradnega kandidata. Na pokrajinski osnovi je delovala tudi skupina katoliških študentov z Vipavskega, ki jo je vodil študent kemije Marjan Poljšak.

Vse bolj razgibano dogajanje na ljubljanski univerzi je njeno vodstvo ZŠJ sililo k organizacijskim spremembam, za katere je obstajalo kar nekaj možnosti, saj je vsaj do določne mere tudi naša univerza predstavljala podoben »inkubator« kot univerzitetni kampusi na Zahodu. Oblasti v uteho se je pravoverno obnašala Zveza mladine s svojim CK-jem, vodstvo študentske organizacije pa se je vsakoletno menjavalo, čemur je bilo težko slediti. V komunističnem bloku je bilo seveda drugače, in ko so praški študenti v navezi s pisateljskim kongresom začeli oktobra 1967 kritizirati režimsko ČSM ter razmišljati o samoupravnih študentskih organizaciji, jih je dal Antonín Novotný krvavo pretepsti kar v njihovih sobah v Študentskem naselju na Strahovu. To je bil potem tudi povod za odstavitev šefa države, kar je odobril celo sovjetski predsednik Leonid Brežnjev, Tito pa je imel dodaten razlog, da je nekaj mesecev kasneje do svojih študentov nastopil popolnoma drugače.¹²

Anahronistična pozicija je pripravila ljubljansko študentsko vodstvo k popolni odprtosti za vsakršne ideje, od Kropotkinovih anarhistov do ognjiščarjev Lubičeve. Preselitev iz zakotne Poljanske 6 v Kazino, ki jo je leta 1965 zagotovil Bulc, je še dodatno razživela dogajanje v študentski organizaciji. V Študentskem naselju pa je stekla prva javna tribuna »Čas in svet«, ki je odpirala občutljive teme o reformah, o kmečkem vprašanju, o mednarodnih odnosih, o socialnih razlikah itd. Občutljivost študentov za politiko se je povečevala in udeležba v političnem dogajanju je bila vse bolj množična.

1968 in nastanek Skupnosti študentov

Spomladi 1968. so univerze na vseh koncih sveta dobesedno zavrele in vsakomur je postalo jasno, da bodo mednarodni izzivi zanetili ogenj tudi med ljubljanskimi študenti. Pogosto sklicevanje protestnih zborov in objavljanje protestnih izjav ob vseh mogočih priložnostih je imelo vselej tudi prikrit namen vzpodbujanja in preverjanja študentske uporniške energije. ZŠJ pa si ni upala sama popeljati množice na cesto, pač pa je čakala na spontan nastop, ob tem pa dajala nedvoumna znamenja, da v takem primeru ne bo igrala vloge režimskega oprode. Lahko zatrdim, da je to veljalo tudi za univerzitetno organizacijo ZK, iz katere je izhajala večina študentskih aktivistov.¹³ Zelo pomembna argumenta v njihovih rokah sta bila »praška pomlad« in »socializem s človeškim obrazom«, ki so ga Čehi in Slovaki pripisovali »titoistom«.

¹² Galia Golan: *Reform rule in Czechoslovakia: the Dubček era, 1968–1969*. London 1973.

¹³ Zanimivo zgodbo mi je kasneje pripovedoval prof. Jože Butinar, ki je bil leta 1968 predstojnik mariborskega Združenja visokošolskih zavodov: člani študentskega vodstva so ga prišli vprašati, ali naj gredo na ulico ali ne. Starega tržaškega demonstranta je kar mikalo, da bi jih poslal v štrajk.

Številne študentske skupine so vneto sestavljale politične programe, ki bi jih »ob pravi priložnosti« potegnile iz žepa in ponudile množicam. Tako je nastal tudi programski zapis »Provokacija za novo študentsko organizacijo«, ¹⁴ ki bi ostala še en pamflet več, če njegova objava ne bi sovpadla z množičnim zborovanjem v Študentskem naselju in če na njem ne bi Ciril Baškovič dosegel aklamativne podpore za predlagano »skupnost študentov«. S tem je ljubljansko leto 1968. dobilo svojevrsten tok in se razlikuje od študentskih protestov drugod po Jugoslaviji.

Obstajajo tudi drugačne ocene in npr. Dimitriju Ruplu ¹⁵ se zdi ljubljansko študentsko dogajanje povsem postransko ali kvečjemu odblesk beograjske in zagrebške študentske novolevičarske »revolte«. Čeprav je bil takrat urednik Tribune in mu je v ostrem sporu s vplivnimi podpisniki izjave »Demokracija da – razkroj ne« nedeljena podpora študentske organizacije prišla zelo prav, jo je na sebi lasten način povsem podcenil in pozabil. Pripisovanje »novolevičarstva« beograjskim in zagrebškim študentom je zelo površno, saj so se novolevičarske topike iz italijanskega, francoskega, nemškega in ameriškega študentskega gibanja praviloma »prijele« le v Ljubljani, kjer se je v študentskih akcijskih skupinah govorilo o študentih delavcih, o svobodi govora, o pravicah manjšin, o feminizmu, o multikulturnosti, o študentskih komunah, o varstvu okolja itd. Tudi za kritiko univerze velja, da je bila v Ljubljani veliko bolj zastopana kot drugod v Jugoslaviji. ¹⁶

Ob dvajseti obletnici dogodkov '68 je Nebojša Popov v Mariboru ¹⁷ razčlenil politična ozadja študentskih protestov v Jugoslaviji. Po njegovem so bili zmanipulirani, da bi pripeljali do »separatistične« Ustave 1974, kar naj bi še posebej veljalo za prištinske dogodke. Kako pa se v luči takšne teze kažejo ljubljanski dogodki?

Čeprav so se simpatije univerze in študentov jasno nagibale k liberalni in reformistični Kavčičevi politiki, bi težko rekli, da je šlo za razmerje politične manipulacije. V študentskih programih sta se prepletali pluralizacija in avtonomizacija. Pluralizacija oblik organiziranja je bila potrebna, da bi se lahko izrazila družbena realnost, ki je bila zelo drugačna od podobe, ki jo je kazala vladajoča struktura. Od tod ljubljanska parafraza pariškega študentskega gesla: Bodimo nemogoči, zahtevajmo realnost! ¹⁸ Ker pa tega ni bilo mogoče doseči v okvirih predmoderne unitaristične ZŠJ, si je bilo treba omisliti avtonomno organiziranost in to je privedlo do ustanovitve Skupnosti študentov.

¹⁴ Franci Pivec: Provokacija za novo študentsko organizacijo. V: Tribuna, 3. 6. 1968.

¹⁵ Dimitrij, Rupel (1989). Slovenski intelektualci. Od vojaške do civilne družbe. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 117.

¹⁶ Andreja Kocijančič, Jože Ciperle, Tatjana Dekleva: Dogodki iz študentskega gibanja 1968–1972 v Ljubljani. Ljubljana 2006.

¹⁷ Medobčinsko študijsko središče Maribor je 1. junija 1988 organiziralo posvetovanje »Od študentskih do novih družbenih gibanj«.

¹⁸ Ve se, da se pariški izvirnik glasi: *Bodimo realni, zahtevajmo nemogoče!*

V Centralnem odboru ZŠJ so od ljubljanskih študentov zahtevali pojasnila o odnosu med ZŠJ in Skupnostjo študentov in Vojko Antončič jim je prostodušno pojasnil, da je novonastala Skupnost študentov čisto nekaj drugega in da nima več nobene zveze z ZŠJ. Da pa sicer slovenski študenti nimajo nič proti ZŠJ in ji želijo vse najboljše ... Je pa vodstvo ZŠJ s vsemi zvonovi objavilo, da v preambuli statuta Skupnosti študentov ni več zapisano, da izhaja iz programa ZKJ. Ob tem so se prižgale mnoge rdeče luči v centru države, kar je bil tudi namen študentskih predstavnikov z drugih univerz, ki so se v evforiji »študentske zmage« po Titovi podpori hoteli izkazati z discipliniranjem slovenskih študentov.

Tito hoče pojasnilo o Skupnosti študentov

Na prehodu v leto 1969 je prišla iz »maršalata« zahteva, da vodstvo univerzitetne organizacije ZK pojasni, ali se slovenski študenti »odcepljajo« od ZŠJ ali ne. Takrat sem bil zaradi ugovarjanja Popitu ob češkoslovaških dogodkih že »odstavljen« organizacijski sekretar, vendar sem skupaj z Rudijem Rizmanom pripravil zahtevana pojasnila.¹⁹

Izhajala sva iz ocene, da je ZŠJ povsem zastarela organizacija, ki deluje le še forumsko in po inerciji. Ljubljanski junijski dogodki so bili drugačni od dogodkov na drugih univerzah, ker so pri nas študenti dosledno in uspešno uporabljali sistemske in legalne poti, čemur pa ZŠJ ni več dorasla. Nastopa kot odvečna kopija ali kot transmisija ZK, kar ob razvitih samoupravnih mehanizmih nima več nobenega smisla. Za razliko od drugih univerzitetnih okolij v Ljubljani že več let poteka intenzivna razprava o študentu delavcu in o njegovih samoupravnih pravicah na podlagi študija. Skupnost študentov je izpeljava tega načela, ki ima vso ustavno upravičenost in je čudno, da študenti drugje v Jugoslaviji ne gredo po tej poti. To je izjemna možnost, ki jo nudi samoupravni sistem in si jo študenti drugje po svetu lahko samo želijo. Seveda takšna skupnost v svoj statut ne more zapisati zavezanosti programu ZKJ, ampak mora dopuščati idejni pluralizem, normalen za samoupravno delovanje. Nerazumljivo je, zakaj bi bila moteča ustanovitev Skupnosti študentov Slovenije, če je odločanje o visokem šolstvu v celoti v pristojnosti republike, študenti pa pri tem nastopajo kot partnerji. Skupnost študentov ni sprejela nikakršnega sklepa o »odcepitvi«, ampak je vse prepuščeno ZŠJ, ali jo bo takšno kot je sprejela ali ne.

Dolanc ni nikoli pojasnil, kako so bila pojasnila sprejeta, sem pa dobil njegovo pismo Jožetu Smoletu, ki je bil vodja Titovega kabineta, in iz njega je razvidno, da je bil najin papir le priloga, čeprav v svojih dolgih razlagah ni zanikal nobene najine ključne navedbe. Začel je z oceno, da ZŠJ v študentskih

¹⁹ Kopije dopisov sem ohranil v osebnem arhivu in jih bom po ureditvi predal arhivski službi Univerze v Ljubljani.

nemirih po Jugoslaviji ni bila sposobna odigrati nobene vloge. Ljubljanski študenti pa so očitno našli način za učinkovito vključitev v reševanje družbenih konfliktov in težav. Velik vpliv imajo mednarodni zgledi, zaradi katerih je forumsko delovanje ZŠJ za večino študentov nesprejemljivo, izjemno pozitivno pa sprejemajo samoupravno organiziranost. To je izrazita podpora ustavno opredeljenemu samoupravnemu sistemu, pri čemer ljubljanski študenti sploh niso razpravljali o odnosu do programa ZKJ, ampak jim odklonilen odnos do njega zlonamerno podtikajo novinarji iz drugih republik in nekateri člani Centralnega odbora ZŠJ. Če statut Skupnosti formalno ne izhaja iz programa ZKJ, to še ne pomeni, da predstavlja sovražen akt proti SFRJ. Za govorice o odcepitvi pa je kriv neki »nadebudni« študent ljubljanske univerze, ki je na sestanku Centralnega odbora zadeve razlagal po svoje. Dejansko pa študentska organizacija v Sloveniji ostaja integralni del ZŠJ, ob pridržku, da lahko svojo organiziranost prilagaja razmeram v Sloveniji. V zadnjem delu pisma seznanja Smoleta še o delovanju katoliških študentov, s katerimi se je tudi osebno srečal.²⁰

Iz tega, da ni bilo posegov iz beograjskih vrhov v ljubljansko študentsko organizacijo, lahko sklepamo, da je bil »samoupravni argument« dovolj močan, s čimer smo avtorji ideje o Skupnosti študentov tudi ves čas računali. Razen tega so se na prvi pogled ljubljanski študenti povsem posvetili univerzitetnim vprašanjem, kar seveda državnih vrhov niti malo ni motilo. Tudi v resnici je bil program aktivnosti v zvezi z univerzo izjemno obširen, o čemer se je mogoče prepričati v nedavno objavljeni knjigi Bogomirja Mihevc.²¹ Ni pa šlo za nobeno samoomejevanje političnega delovanja, prej nasprotno, saj se je politična aktivnost študentov v letih, ki so sledila, izjemno razmahnila.

Sklep

Predrag Marković²² je v svoji študiji o jugoslovanskih študentih v šestdesetih letih umestil študentsko gibanje med skrajnosti »nacionalizem – internacionalizem« in »reformizem – dogmatizem«. To je kar koristno izhodišče, le da je njegovo poznavanje ljubljanskega dogajanja nepopolno. Glede nacionalizma se je mogoče strinjati z njim, da je povsem prevladal v Zagrebu s prihodom Dražena Budiše na čelo študentske organizacije, čeprav so se prej zelo ponašali z internacionalizmom Praxisa. Kar pa se ljubljanskih študentov tiče, jim je nacionalizem pripisal kar »na pamet«, saj v resnici ni igral nobene vidne vloge.

²⁰ O tem srečanju mi je nedavno govoril Marjan Poljšak, ki je bil eden od dveh študentskih udeležencev.

²¹ Bogomir Mihevc: Ključ je v naših rokah. Študentska gibanja za univerzo in boljši študij. Ljubljana 2008.

²² Marković, J. Predrag. Studentski pokret u Jugoslaviji 60-tih godina 20. veka: između nacionalizma in internacionalizma, između reformizma i dogmatizma <http://www.cpi.hr/download/links/hr/7256.pdf>

Sam Budiša si je močno prizadeval, da bi Ljubljano pritegnil v svojo smer, vendar brez uspeha. Laže se je sporazumel z mariborskimi študenti in Drago Jančar²³ pripoveduje, kako je šel iz Maribora študentske zborovalce na ljubljanski filozofski fakulteti pozivat, da bi podprli hrvaške nacionaliste, a je naletel na odpor. Jančar na sploh ugotavlja, da študentsko gibanje '68 ni imelo posluha za nacionalizme, ki so obstajali v Vzhodni Evropi, kar z druge strani potrjuje tudi Rudi Rizman,²⁴ ko analizira razmere po padcu berlinskega zidu, ki so krenile v desni nacionalizem in turbokapitalizem, pri čemer je bila »generacija 68« povsem zunaj igre.

Bolj očitna se zdi povezanost študentskega gibanja z reformističnimi težnjami in z nasprotovanjem dogmatizmu. Vendar videz vara: v Jugoslaviji so »stare sile« zlahka naščuvalе študente proti reformam in »kozaračko kolo« na beograjskih Terazijah po Titovem govoru v podporo študentom je bilo v resnici uvod v »železna« sedemdeseta ter veselo slovo od še zadnje priložnosti, da bi z reformo iz Jugoslavije naredili uspešno državo. Natančnejši pregled programskih usmeritev bi verjetno pokazal, da so le praški in ljubljanski študenti vsaj približno vedeli, zakaj so potrebne reforme. Ko so padli reformisti, so ugasnile tudi ideje osemindesetega leta.

Kaj si resnično misli o študentih, je oblast pokazala že v začetku sedemdesetih let, ko so avtonomno študentsko organizacijo utopili v ZSMS. Račun se je povsod razen Sloveniji odlično izšel, saj so združili dve podobno togi forumski strukturi. Slovenska Skupnost študentov pa je bila nekakšna »rogovila«, ki je ni bilo mogoče poravnati v stereotipno družbenopolitično organizacijo, ne da bi se ta tudi sama »deformirala«. In ZSMS se je res začela spreminjati in prevzemati vlogo enfant terrible jugoslovanske politike, ki si jo je leta 1968 prisvojila Skupnost študentov.

Pretirano je govorjenje, da je leto 1968 še zadnji poseg študentov v slovensko politiko in da so potem sledila le še civilnodružbena gibanja. Od vzpostavljanja strankarstva in vse do današnjih dni so študentske organizacije izjemno močno vpletene v politiko. Je pa res, da to počnejo na najbolj banalen način, brez izvirnosti in vizije, sprijaznjene s položajem »naraščaja« velike politike. Zato imajo kar prav, ko zase ne vidijo nobene povezave z letom osemindeset.

²³ Drago Jančar: Krakow, Anno Domini 1968. V: Delo, Sobotna priloga, 9. 4. 2005.

²⁴ Rudi Rizman: Ukane zgodovine. Zgodovinski obletnici 1968 in 1989. V: Dnevnik – Objektiv, 27. 12. 2008.

THE EMANCIPATION OF THE STUDENT COMMUNITY.
SLOVENIAN STUDENT MOVEMENT IN THE 1960s

SUMMARY

After the first post-war years, riddled with ideological conflicts also at the university, the Students' Association of Yugoslavia was established in the beginning of the 1950s as a unitarian and centralised organisation with »branch offices« at different universities. When education became the domain of the individual republics with the 1963 Constitution, such a political structure became clearly anachronistic.

The Students' Organisation in Ljubljana was under the relatively open »mentorship« of Vida Tomšič (Socialist Association of Working People), but with »immovable« attitude to »national traitors«, »clergy«, »Cominform supporters«, Djilas and Kocbek. The political pressure mounted during the events surrounding the »Revija 57« and the »Beseda« magazines, and became very tense with the »magazine crisis« after 1962, whose victim was especially the »Perspektive« magazine. The students' magazine »Tribuna« had a noticeable role in this, and the Students' Organisation itself became increasingly involved in the situation.

In 1965 the Central Committee carried out a »coup« at the university, radically strengthening its Party leadership. However, despite the expectations the new functionaries turned the university in one of the reformist centres, which became very actively involved in the process of liberalisation. The students encouraged such a development with their cultural and publicist activities, followed also by their political appearances. The university held this role until the fall of Kavčič.

Establishing connections with the international student movement was a new moment in the political activities of the Ljubljana students of that time. It is interesting that their involvement in the global protests against the war in Vietnam was most negatively responded to by the academics. Ljubljana adopted a number of ideas from the repertoire of the international students' movement, which did not receive much attention at the other Yugoslav universities: feminism, minorities, freedom of speech, multiculturalism, communes and a whole range of criticism of the university (anti-university).

It is not true that the students' unrests of 1968 in Ljubljana were only a reflection of the events in Belgrade. The reasons were different and the programmes were not alike at all. Therefore the independence of the Students' Community as the main consequence of the events in Ljubljana was completely misunderstood all over Yugoslavia. It was the first example of »self-determination« of a certain republican political formation and withdrawal from the unitarian structure. Of course, a denouncement in regard to the »secession« took place, and thorough investigation by Marshal Tito's Cabinet (the so-called

Maršalat) followed, which had not been mentioned until now. The main argument for the initiators of the autonomous Students' Community was the reference to the self-government organisation of students.

The Students' Community, which was also the first all-Slovenian student organisation, irreversibly affected the unitarian Yugoslav Students' Association, which never recovered afterwards. With its autonomist way of operating in the »action committees«, which completely deviated from the standard politics, it was so disruptive and even uncontrollable because of its frequent interference in the »high politics«, that after a few years it was skilfully drowned in the Socialist Youth Association (ZSM). However, the »autonomism virus« could no longer be repressed and the story, which began with the Students' Community in the 1960s, gained new momentum with the actions of the Socialist Youth League of Slovenia (ZSMS) in the 1980s.